

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА**

Ивет Сашова Здравкова

**РАЗВИТИЕ НА ЕКОЛОГОСЪОБРАЗНИТЕ
ОТНОШЕНИЯ НА 6-7 ГОДИШНИТЕ ДЕЦА ВЪВ
ВЪЗПИТАТЕЛНОТО ПРОСТРАНСТВО НА
ПРАЗНИКА**

АВТОРЕФЕРАТ
на дисертация за придобиване на образователната и
научна степен „доктор” по 1.2. Педагогика, специалност
Теория на възпитанието и дидактика
(Предучилищна педагогика)

Научен ръководител:
проф. дпн Елка Янакиева

Благоевград
2016 г.

Дисертационният труд „Развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца във възпитателното пространство на празника” е насрочен за обсъждане на заседание на катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика”, Факултет по педагогика към ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Трудът е в обем от 226 страници на основното тяло (включително 30 таблици, 4 фигури, 20 хистограми и 6 снимки) и 217 страници с 47 приложения. Използваната литература включва общо 300 заглавия, от които 277 са на кирилица, а останалите са на латиница.

Трудът е структуриран в увод, три глави, заключение и приложение.

Защитата ще се състои на от часа в Заседателна зала №, УК – 1 на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

АКТУАЛНОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Промените, настъпили във възпитателния процес в българската образователна система в края на миналия век, дадоха своето отражение и върху начина на възприемане и претворяване на народните празници, обреди, обичаи и ритуали. Те отново намериха място в живота на децата, но главно като развлекателен момент, чрез който се доставят богати емоционални преживявания. Прави силно впечатление и фактът, че поради голямата сложност на религиозната символика и липсата на конкретни методически указания за начина на пресъздаването и степените на свобода в този процес, учителите обикновено откъсват празника от автентичната му същност и не акцентират в достатъчна степен върху познавателната страна; върху засилване на ролята и мястото на естетическата, социално-нравствената и здравеопазващата, а също и екологическата функции на християнските празници, обреди и ритуали. Напълно игнорирана е екологическата функция на празничното пространство, което е неразривно свързано с природата и рефлексията на вътрешния свят, с екологосъобразните отношения към себе си и заобикалящото.

Основна парадигма на нашето ежедневие, където взаимодействието на човека с природата поражда все по-сложни за решаване екологични проблеми, се явява развитието на нагласи за екологосъобразно поведение. Това на свой ред изисква изграждането на стабилна връзка между отделния човек и заобикалящата го среда, където той може да проявява и усвоява съответни екологосъобразни отношения „към своето вътрешно пространство (телесно и духовно), към своята непосредствено заобикаляща среда – природна, жилищна, социална, към другите хора и тяхната заобикаляща среда – природна, жилищна, социална, към природата като към среда на обитание на всички живи същества” (По Е.Янакиева).

Отчитайки ролята на ранната социализация, от педагогическа гл. т. възниква въпросът: „Кои са организационните форми, чрез които можем най-успешно да развием екологосъобразни отношения у детето към собствения и заобикалящия свят?” В отговор на този въпрос се ориентирахме към празничното пространство като форма на емоционално-символичното изразяване и моделиране на отношението на човека

към света. Това пространство детерминира празничното поведение, а така също и празничното самочувствие (настроение) като основен афективен фон, на базата на който личността, вкл. детската личност, може да развие екологосъобразните си отношения към света.

Разглеждайки във взаимна корелация празничното възпитателно пространство и природата, изхождаме от факта, че в древността, животът на хората е бил непосредствено свързан с природата. Предците ни не са се възприемали отделно от природата, която са почитали като живо същество. Неслучайно и природните обекти в народното творчество са одухотворени – имат душа, характер, нрав. Ритуалните действия са имали за цел да смекчат негативните природни явления, да омилостивят природата, или да усилят действията на някои явления – напр. молитвата за дъжд. Така са възникнали календарните обреди – като помощ на човека да съхрани порядъка в заобикалящата природна среда и по този начин да въведе порядък и сигурност в собствения свят.

Екологическият подход към заобикалящия свят е особено актуален проблем на нашето съвремие, когато природните бедствия ни напомнят за нарушената връзка с майката – природа. Празникът, чиято основна функция е да съхрани тази връзка (не случайна е и календарната обредност, връзката на празника с бита, поминъка на човека) е онова вълшебно средство, което може да възкреси загубената връзка и аксиологично отношение към природата. Затова се насочихме към проучване на възпитателната му функция не само като маркер на националното съзнание и идентичност, но най-вече като носител на екологосъобразно отношение към природата.

Разглеждането на пространството на празника като възпитателен институт в предучилищна възраст разширява неговите възможности за задоволяване на потребностите на детето от емоционални изживявания, от спонтанност и свобода на себеизразяване в нова, различна от ежедневието действителност. Детският празник е такъв феномен, чрез който се опредметява личностният смисъл на човешката култура. Той екстериоризира неотменни за преживяването му различия от възрастните в ежедневието ценности на човешкото съществуване, вкл. и особено важната за изследването – екологосъобразността в отношенията и поведението. Празникът дава възможност за формиране на

субектно екологосъобразно отношение не само към природата и заобикалящата среда (жилищна и работна), но така също и към вътрешната среда на самия човек с нейното телесно и духовно съдържание. Т.е. да се развива детето като субект на екологосъобразни отношения.

В това пространство се проявяват вариативни корелации на възпитателни взаимоотношения между субектите на възпитателното пространство: отделните участници (деца и педагози) и групата като цяло, при което възможността за пряк дидактизъм към съдържателните компоненти е игнорирана. Това дава възможност да се осъществи развитието на екологосъобразните отношения и поведение на детето. Празничното пространство приобщава детето към знаците, символите, ценностите в отношението към природата, тъй като в празника то има непосредствени взаимоотношения със себе си и човешката група.

Актуалността на настоящето изследване се определя и от следните аспекти:

Една от водещите тенденции в съвременната педагогика е отчитането на пространствените параметри при организация на възпитателния процес и развитието на личността (Н. Боритко, Д. Григориев, С. Кривайх, А. Мудрик, Н. Селиванова и И. Чепуришкин), при което съ-битието, съвместното съществуване и поведение (респективнопразничното) служи за основен конструиращ възпитателното пространство механизъм, а съвместната дейност се разглежда като системообразуващ технологичен момент.

Човек живее сред другите и сред природата, която го заобикаля. Неговото съществуване е съвместно с другите, т.е. е съ-битие. Съ-битийността се разбира като неспособност на човека и заобикалящите го неща да съществуват изолирано. В многообразните ситуации при осъществяването на празника взаимоотношенията между дете и възрастни, дете и връстници, дете и природа са „възлови моменти“ за развитие на екологосъобразността в поведението на детето.

В изследването ни развитието на екологосъобразното отношение на детето към природата във възпитателното пространство на празника се подчинява на основния закон на екологическото възпитание, където „възпитателният процес се

движи от водещата функция на екологосъобразното отношение на възрастните към детето и неговата заобикаляща среда към изкрystalизиране, засилване и доминиране на ролята на субектното екологосъобразно отношение на детето към себе си (към своята биосистемност, личностност и социалност), своята заобикаляща среда и природата”(По Е Янакиева).

Празникът се разглежда като културно събитие, явление, което поражда у малките реактивни преживявания с положителна емоционална валентност. Резонансът им върху крехката детска психика е изключително ползотворен за оформянето на естетически вкус и оценъчно отношение, за развиване на нравствени и художествено-естетически качества на децата. В стремежа си да асимилират новото, заобикалящото ги в света на възрастните чрез празника, те изявяват позитивно когнитивно и афективно отношение към природата, културно-етнографските и религиозните атрибути на празничната среда, а също и към другите участници. Пораждат се предпоставки за развитие на екологосъобразните отношения на децата чрез възпитателното пространство на празника.

От тук следва, първо, че възпитателното пространство на празника може да се разглежда като пространство, където на основата на разгръщащата се ценностна ориентация за значими и желани събития, децата развиват екологосъобразните си отношения със света.

Второ, предпоставка, необходима за разкриване същността на възпитателното пространство е прилагането на екологическия подход към теорията на възпитателното пространство. Той поставя развитието на личността на детето в контекста на неговите взаимодействия с обкръжаващата го среда (У. Бронфенбреннер, Св. Димитрова, Л. Китаев-Смик, Н. Кобаяши, М. Черноушек и Е. Янакиева). Средата може да влезе в контекста на възпитателното пространство, ако субектите (детето и педагога) взаимодействат с нея, изменят я и под нейно влияние се изменят.

В нашето изследване средата е възпитателното пространство на празника, но само ако обогатява, развива детето, което е поставено в центъра. В нея взаимодействието „дете – възрастен“, целенасочено към интегрираните тематично педагогически задачи реализира целия комплекс от функции, които създават възпитателното пространство на празника като

целенасочено, планомерно и системно. Затова при моделирането на възпитателното пространство на празника е необходимо да се антиципират и заложат основите за изграждане на новите ценностни ориентации у детето и другите участници в това пространство, които ще променят мотивите, целите, начините на действие и резултатите като начин за обогатяване на живота им.

Пространството на празника на детето от предучилищна възраст от една страна формира среда, а от друга – детето активизира и създава среда на празничното пространство. Важна характеристика на детето от предучилищна възраст е изборителната активност и нейните отношения с възпитателното пространство на празника. Пространството на празника се характеризира като самоорганизираща система, отличаваща се със собствено съдържание и структура. Това пространство съществува независимо от това, дали детето е в контакт с него. Възпитателното пространство на празника е част от пространството на празника, като в него действат сили за развитие на детето, в частност за развитие на екологосъобразните му отношения.

Първостепенното значение на екологическия подход към анализа на празника като вариант на „системното познание”, спомага да се представи празничното пространство като синтез от възможности за неговото реализиране в детската градина.

Трето, актуалността на изследването е обусловена от потребността в теорията и практиката на предучилищното възпитание от разработване на педагогически инструментариум за обогатяване на съдържанието на екологическото възпитание, включително чрез възпитателното пространство на празника.

В предучилищната педагогика няма точно определение за детския празник. Функционално той се разглежда като: педагогическо средство, което го прави учебна дейност; като форма на организация на развлекателна дейност; като пълноценен културно-развиващ фактор чрез богатото си културно съдържание от народни обичаи, песни, танцов фолклор (Н. Ветлугина (1965), Ц. Шейтанова (1987), А. Фролов (2002); като педагогическо взаимодействие между деца и възрастни, насочено към развитие на творческите възможности (Е. Флерина (1937), Т. Комарова (1995), М. Крулехт (2004), О. Соломенникова (2005); като сложно социално явление, включващо отдих, развлечение и самообразование – А. Антонова (2001), М. Зацепина (2005), А.

Кенеман (1989); като форма за организация на екологическото възпитание – Е.Янакиева (2006).

Повечето автори, разработващи проблема, сочат богатото съдържание на празника като възможност той да формира важни социални умения с широкия си спектър от възпитателни функции. Липсващо звено в тази проблематика е връзката на социализиращите функции на празника с екологосъобразните модели на отношения и поведение, които той може да развие у децата.

Анализът на публикуваните в последните години педагогически сценарии за организация на честването на празници в детската градина, показва, че празниците са се превърнали в модно направление без да са последователно систематизирани и без да са свързани с възпитателното пространство на празника. Педагозите акцентират върху познавателния потенциал на празника, като го разглеждат като форма на организация за осмисляне от децата на историческото наследство от миналото, нормите за нравственото поведение в настоящето; средство за възпитание, ориентирано към ценностите, към развитие на качества на субекта, към изграждане на етнокултурна идентичност, но за да бъде детето субект на собствената си празнична дейност, то трябва не само да усвоява, но и да твори култура.

Четвърто, определяйки празничните дейности във възпитателното пространство на празника като специфична форма на общуване с природата, ние се опираме на тезата на С. Дерябо, А. Сидельковский и В. Ясвин, че отношенията към природата направляват потребността от съществуване и развитие на човека, носят оценъчен характер и са основни форми за проявяване на сетивната и предметно-практическа дейност на човека. Авторите подчертават значението на емоциите и чувствата за обогатяване на човека и отбелязват, че положителните емоции могат да бъдат показатели за отношение (естетическо, етическо, познавателно и екологическо) към природните обекти. Тези отношения могат да предизвикат идеята за отношенията на човека към природата като част от природната среда на обитаване.

Ролята на празника е неоспорима, защото премахва напрежението, хармонизира емоционално-психическото състояние на детето (Л.Лаптев (1975), Ж. Льо Гоф (1992), В. Савчук (1996), защото емоциите раждат отношение, въздействащо върху

цялостната личност на детето, която е невъзможно да се развива без емоционално отношение към заобикалящия го свят. С това празникът има екологосъобразно отношение към самия човек. Възпитателното пространство на празника се изразява в това, че той предизвиква положителни емоции в децата, тези емоции раждат отношение към заобикалящият ги свят, въздействат върху развитието на личността им. Положителните емоции и радост от живота в празника, създават този емоционален фон, в който се проявява връзката на човека с природата.

Тази връзка е основна в нашето изследване, чиято основна цел е развитието на екологосъобразните отношения на децата.

Пето, теорията за възпитателното пространство на празника е развиваща се на база на опита от предишните поколения, но се стреми към консерватизъм. От тази позиция са изследванията на авторите: С. Айзенщат (1999), М. Арнаудов (1969), С. Арутюнов (1994), М. Бахтин (1965), А. Бенифанд (1986), В. Бенямин (1935), Хр. Вакарелски (1962), М. Василева (1974), Ст. Генчев (1985), И. Гужова (2006), Р. Дражева (1980), Т. Дяков (2003), А. Захаров (1988), Т. Ив. Живков (1977), Р. Иванова (1984), Л. Йорданова (1988), Л. Каравелов (1861), К. Леви-Строс (1949), Д.С. Лихачов (1983), С. Луре (1998), К. Жигулски (1985), Д. Маринов (1984), Н. Мизов (1980), А. Обухов (2006), П. Сорокин (2006), в които не се открива постановката за развитие на екологосъобразни отношения към заобикалящия свят.

Ние разглеждаме явлениято „възпитателно пространство“ като опит да представим такава концепция за генезиса на екологосъобразните отношения в детството, на основата на която може да се разработва технология за тяхното развитие чрез празника.

Празниците, обредите и ритуалите се отнасят към неинституционализираната форма на възпитание, тъй като не са създадени да обслужват специално възпитателните потребности на човека и обществото. Празнично-обредният и ритуалният живот задоволяват цял комплекс от потребности - физиологически, психологически, интелектуални и др., в системата на които има и такива с възпитателно предназначение и значение, които обаче не го изпълват изцяло и без остатък. Особеното, специфичното в случая е, че възпитателният процес в празниците, обредите и ритуалите е някак си „вплетен“ в цялостната им система,

„пронизва” я от всички страни и хората (вкл. децата) се включват в нея без предварително да антиципират нейната възпитателна мисия.

Анализът на теорията и практиката на организацията на възпитателното пространство на празника като среда, в която се развиват екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца, обаче, позволява да се установят следните противоречия между:

- съдържанието на съвременните теории за пространството на празника и необходимостта те да бъдат отразени в предучилищната педагогика;
- нарастващата необходимост от удовлетворяване на потребностите на децата да празнуват и превръщането на празника в обучаваща педагогическа ситуация;
- между постановката за съ-битийността на празника и необходимостта да се удовлетворят растящите потребности на децата от свобода и самостоятелност;
- между възпитателните цели при използване на празника, от една страна необходимостта детето активно да участва в качеството си на субект, а не с пасивна позиция, и целта, с която се използва именно като учебно средство.

Тези противоречия и липсата на еднозначност в тълкуването на възпитателното пространство на празника обуславят провеждането на настоящето изследване.

ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО:

Обект на изследването е възпитателното пространство на празника в детската градина.

Предмет на изследването е развитието на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца във възпитателното пространство на празника.

Цел на изследването е разработването и апробацията на модел за реализация на процеса на организиране на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца във възпитателното пространство на празника и проучване на благоприятни от педагогическа гледна точка условия за това.

Хипотезата включва следните предположения:

Развитието на екологосъобразните отношения във възпитателното пространство на празника се осъществява най-ефективно при спазването на следните педагогически условия:

-положителен емоционален фон на екологосъобразните отношения, стимулиращ проявите на субектност в активността на детето като следствие на равноправното участие на възрастния и детето и на свободната празнична инициативност;

-система от организирани дейности, изискващи субектни прояви и развиващи екологосъобразните отношения на детето, където то като субект да има възможност да инициира, да преживява, да разбира и приема. Празникът не бива да бъде превръщан в учебна дейност, не бива да ограничава свободата и самостоятелността на детето, а напротив – да ги дава.

Съобразно избраните предмет и цел на изследването са определени следните основни **задачи**:

1. Да се разработят и приложат методики за диагностика на ефективността на възпитателното пространство на празника за развитието на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца.

2. Да се разкрие съдържанието на понятието възпитателно пространство на празника и да се анализират теоретичните постановки за организацията му като екологосъобразно ориентирано явление от една страна към детето и от друга, впоследствие - на детето към света.

3. Да се изведат и систематизират педагогическите условия за разкриване на специфичното значение на различните видове празници, чрез доминиращите екологосъобразни отношения – при личните празници – за отношението към себе си; при религиозно-обредните, битовите, националните, професионалните, съвременните и спортни празници – за връзката на хората с природата и заобикалящата ги среда; при международните празници – за ценностите, които се приемат от всички народи и имат общочовешка значимост.

Методологическа основа на изследването са: системно-структурният и интердисциплинарният подход към изследването на социокултурните и педагогически феномени (А. Ахиезер, В. Афанасиев, И. Блауберг, Н. Лапин, Е. Юдин, В. Загвязински, А. Мудрик, Л. Новикова, Н. Селиванова);

Теоретическата основа на изследването е съставена от разнообразни подходи и концепции: екологическият подход в педагогиката и психологията като мета-подход за разбиране на отношенията между човека и природата (У. Бронфенбреннер, С. Дерябо, Св. Димитрова, Л. Китаев-Смик, Е. Янакиева, В. Ясвин); културно-историческата теория на Л. Виготски и теорията за детето като творец на култура (теория за културния статус на детството на В. Кудрявцев); основните положения на съвременната екологическа психология и педагогика за необходимостта от развитие на екологосъобразни отношения на децата (Д. Гюров, С. Дерябо, А. Захлебний, И. Мирчева, В. Ясвин, Е. Янакиева); социално-педагогическите концепции за функциите на взаимодействието на човека и средата в процеса на социализация на личността (Б. Ананиев, Г. Андреева, Н. Голованова, Л. Виготски, Д. Кр. Димитров, А. Леонтиев, С. Рубинщайн, Б. Вульф, И. Кон, М. Мид, А. Мудрик, Д. Фелдщайн, Г. Филонов); теория за възпитателната система и концепция за възпитателното пространство (Н. Боритко, П. Бурдье, Л. Новикова, Д. Григориев, В. Караковски, И. Кулешова, С. Кривайх, А. Мудрик, Н. Селиванова, П. Степанов, И. Чепуришкин); концепция за самооценността на детството и теорията за единство на основните дейности в развитието за организация на възпитателния процес в детската градина (Д. Кр. Димитров, А. Запорожец, Е. Петрова); разбирането на празника, като културно явление и теоретичните основи на организация на празника в детската градина (М. Арнаутов, Н. Ветлугина, Т. Ив. Живков, К. Жигулски, М. Зацепина, Л. Йорданова, И. Куликовская, Т. Комарова, Д. Лихачов, А. Мазаев, Д. Маринов, Н. Мизов, И. Снигеров, Ц. Шейтанова, Й. Хьойзинха, Е. Янакиева); етиката на отношенията на човека с природата и схващането за природата като ценност на културата (Е. Игнатовская, А. Печеи, В. Проданов, А. Швайцер, Т. Де Шарден); идеята за личността като субект, чието битие се изразява в преодоляването на реални жизнени противоречия и взаимодействие със заобикалящия свят и теория за развитието на личността в дейността (К. Абулханова-Славская, Б. Ананиев, А. Брушлински, Л. Виготски, В. Давидов, Д. Кр. Димитров, Д. Елконин, А. Запорожец, А. Леонтиев, Е. Петрова, С. Л. Рубинщайн).

Методи на изследване са: теоретичния системен анализ; наблюдението; моделирането; практическата апробация на

основните теоретични положения; психолого-педагогическият експеримент (констатиращ, формиращ и контролен етап) и статистическите методи за обработка на резултатите.

Апробация на резултатите от изследването:

База на изследване са детските градини в гр.Благоевград: „Мак” № 10 и „Детелини” №3.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертационният труд съдържа увод, три глави, изводи, приносни моменти, литература и приложения.

В увода се интерпретират актуалността на изследването, определят се целта, обекта, предмета, хипотезата, задачите, методологическите и теоретическите основи на изследването.

В първа глава „Теоретични основи на проблема” са включени 3 параграфа.

Първият параграф разкрива аспекти от съдържанието на основните понятия и предпоставки, а така също се изясняват методологическата интерпретация на развитието на екологосъобразните отношения на децата от предучилищна възраст както и специфичните им особености. Изяснява се избора на категорията „развитие”, където външните въздействия са условието за изменение на обекта, но източникът на усложнената структура и екологосъобразните отношения е вътре в самия обект. В това е съществена разлика между развитието и формирането – в характера на условията на развитие на екологосъобразни отношения. При формирането на екологосъобразни отношения, условията се създават в съответствие с плана, за да се получи определен резултат. Следователно, не всеки процес на екологосъобразно отношение, организиран отвън и намиращ се под външен контрол на обучаващия, е развитие. Ако приемем, че всяко формиране на екологосъобразно отношение са определя само от крайния резултат, че крайната точка е формираният човек, с дадени екологосъобразни умения, готов за осъществяване на определени процеси от дейността за тяхното им съществуване, а междинните състояния на обучавания са само събития по пътя на крайното състояние, то в този случай отношенията между всеки етап на екологосъобразните отношения не са удовлетворени от

допълнителни условия и от структурното усложняване и по този начин се изключва развитието.

При разглеждането на методологическата интерпретация на развитието на екологосъобразните отношения на децата от предучилищна възраст и при съпоставянето на категорията „развитие” с категорията „формиране”, се вижда, че втората е още неустановена педагогическа категория, въпреки широкото си използване и смисълът ѝ или прекалено се свива, или разширява до безгранични предели. Предпочитанията са към категорията „развитие” на екологосъобразните отношения на децата, тъй като при развитието процесът на обучение е предварително определен и организиран като източник на структурното външно усложняване и амплификация. И в същото време личностно ориентиран към детето като към субект, автор на собствената дейност.

За изследването е избрана 6-7 год. възраст на децата, когато в психическото и физическото по мнението на психолози и педагози, настъпват прогресивни изменения водещи до появата на сложни личностни новообразувания. Това е такъв възрастов период, когато активно се формират основите на светогледа на детето. То променя отношението към себе си, към другите и обкръжаващия го свят. Точно за това в тази възраст могат да се създават благоприятни условия за развитието на екологосъобразните отношения като ние смятаме, че възпитателното пространство на празника е една възможност за това.

Във втория параграф на първа глава се анализират основни теоретически постановки за съдържанието на възпитателното пространство на празника.

Детският празник е една от най-ефективните форми за възпитание чрез самоизява и общуване на възрастни и деца. Празникът се определя, като естетико-социално, интегрирано и комплексно явление, като масовостта му, емоционалният му заряд, бляскавостта, съединяването му с фолклора и съвременността, присъщата му празнична ситуация – разглеждана и етикетизирана като „другата реалност”, „други събития на битието”, са обект на анализ от много науки: философия, етнография, история на културата, психология, педагогика, като е изследван от техните интереси в определени аспекти. Затова определенията и класификациите за празника доста се различават. Няма и единно

мнение за функциите му. В детската градина се набляга на възпитателната, развиващата и формиращата му функция като често празниците се превръщат в концерти, с цел изява на детските знания и възможности.

Настоящото изследване е опит да се преразгледат концепциите за празника, изяснявайки интегративните му функции в педагогическия процес на детската градина.

Предпоставка, необходима за разкриване на същността на възпитателното пространство е прилагането на екологическия подход към теорията на възпитателното пространство. Той поставя развитието на личността на детето в контекста на неговите взаимодействия с обкръжаващата го среда. Затова разглеждаме явлението възпитателно пространство като опит да представим такава концепция за развитие на екологосъобразни отношения на децата от предучилищна възраст, на основата на която може да се разработи теория за тяхното развитие чрез празника. В съвременната теория на възпитанието все повече се говори за възпитателното пространство като усвоена среда, приспособена за решаване на възпитателни задачи и като такава възпитателното пространство на празника е възможност за развитие на екологосъобразни отношения.

Възпитателното пространство е такова пространство, в което протичат процеси на развитие на личността чрез трансляция на културата от поколение на поколение, а възпитателното пространство на празника се базира на тези процеси чрез една от основните си функции да пренася важна информация чрез традиции и обичаи на човека през поколенията. Може да се смята, че ако се определят основните компоненти на възпитателното пространство на празника и свързващата ги основа и се включат във всяка дейност на децата, тогава възпитателното пространство на празника може да се превърне в съществен фактор за развитие на екологическата ориентация на детето.

Анализът на научните публикации за възпитателното пространство представят този феномен като среда, резултат от педагогическа дейност – Н. Боритко, Д. Григориев, С. Кривайх, А. Мудрик, Н. Селиванова и И. Чепуришкин.

Авторите в своите трудове разглеждат понятията „среда” и „пространство” не като идентични. Ако средата е даденост, която не е резултат от конструктивната дейност на човека, то

пространството е усвоена среда, приспособена за решаване на възпитателни задачи.

Основен механизъм за създаване на възпитателното пространство е съ-битието, в което съвместната дейност се разглежда като технологичен момент. От тук следва, че възпитателното пространство на празника може да се разглежда като пространство, където се създават условия на основата на разгръщащата се ценностна ориентация за събития, в които децата да развиват екологосъобразните си отношения.

Изучаването на детския празник като възпитателно пространство се детерминира от назрялата необходимост в теорията и практиката на предучилищната педагогика да осмисли значението, мястото, ролята и функциите му.

Детският празник е една от най-ефективните форми за възпитание чрез самоизява и общуване на възрастни и деца. Празникът е естетико-социално, интегрирано и комплексно явление, като масовостта му, емоционалният му заряд, бляскавостта, съединяването му с фолклора и съвременността, присъщата му празнична ситуация – разгледана, като другата реалност, други събития на битието, са обект на анализ от много науки: философия, етнография, история на културата, психология, педагогика, като е изследван от позициите на обекта и предмета на съответните науки.

Празникът е синтетичен вид изкуство, също като театъра – но се отличава от него, по това че е реалност, събитие, съществуващо независимо от различните си интерпретации. Това налага да се потърси точното определение на празника чрез понятието възпитателно пространство.

Възпитателното пространство на празника съдържа в себе си природата като заобикаляща среда, историческия опит, фиксиран в традициите и материалните ценности на предишните поколения, на изкуството, морала, включва общочовешката култура, отразена в поведението, дрехите, произведенията на народното творчество. За всяко дете развитието на екологосъобразните отношения във възпитателното пространство на празника има свой индивидуален вариант, съдържа в себе си особено съчетание на природните, общочовешките, културно исторически, национални, семейни и групови елементи и образува

около детето микросреда, която е единствено възможна и съществуваща среда, в която детето се включва.

В предучилищната педагогика няма точно определение за детския празник. Той е използван като педагогическо средство, което го прави учебна дейност, форма на организация, в която има възможност да се придобият различни знания от децата – чрез богатото си културно съдържание (народни традиции, песни, танци, фолклор). В детската градина педагозите акцентират върху познавателния потенциал на празника, като го разглеждат, като начин за осмисляне от децата на историческото наследство от миналото, нравственото поведение в настоящето ориентирано към ценностите и създаване на йерархия на ценности за възпитание, развитие на качества на субекта, за изграждане на етнокултурна идентичност, но за да бъде детето субект то трябва не само да усвоява, но и да твори култура.

Напоследък в детския празник се наблюдава подмяна на целта му. Той не задоволява потребностите на детето, а често се организира и провежда според вижданията на педагога като образователно мероприятие.

Считаме, че освен непринуден, празникът трябва да е свързан и с принципа на неочакваното (ново) действие от страна на децата, а не придружен с предварителни репетиции. Необходимо е да се изключи провеждането на обща репетиция, на която децата многократно да повтарят своите роли. Това ще помогне да се съхрани неповторимостта на празника. Детската импровизация на празничното съдържание е достойна за внимание и е необходимо изработването само на отделни фрагменти от празника. Работата с група деца и с всяко дете индивидуално ще позволи да се избегне еднообразието и отъждествяването на подготовката и реализацията на празника.

Празникът дава възможност „за формиране на субектно екологосъобразно отношение не само към природата и заобикалящата среда (жилищна и работна), но така също и към вътрешната среда на самия човек с нейното телесно и духовно съдържание, да развива детето като субект на екологосъобразни отношения”, насочени: „към своето вътрешно пространство (телесно и духовно); към своята непосредствено заобикаляща среда – природна, жилищна, социална; към другите хора и тяхната заобикаляща среда – природа, жилищна, социална и към природата

като към среда на обитание на всички живи същества” (по Е. Янакиева).

В съответствие с това възпитателното пространство на празника възниква благодарение на съ-битийността, т.е. на общото битие, на равноправното участие на субекта. Възпитателното пространство се изразява в стремежа на възрастните да бъдат посредници между децата и наследените екологосъобразни отношения и децата да усвояват и реализират екологосъобразните отношения чрез познание, преживявания и дейности. В това пространство трябва да се осъществява развитието на екологосъобразните отношения на детето, неговото приобщаване към знаците, символите, ценностите в отношението към природата, като в празника детето да има непосредствени взаимоотношения със себе си и човешката група.

В третия параграф на първа глава се разглеждат интегративните функции на празничното пространство

Разглеждайки празника като компонент на педагогическия процес, приемаме, че той интегрира средствата и ги поставя в единство с останалите компоненти на процеса. Интегриращите функции на празника осигуряват развитие на другите дейности, развиват възможностите на детето и създават условия за развитието на способностите му при условията на свобода и самостоятелност.

Прилагайки философската концепция към изследването на функциите на детския празник, те следва да се разглеждат като обединени в една цялостна система на празничното възпитателно пространство, където те качествено влияят върху развитието на детето и в частност върху развитието на екологосъобразните му отношения.

Чрез интерактивните си функции празникът осъществява развитието на екологосъобразните отношения на детето, неговото приобщаване към знаците, символите, към ценностите в отношението към природата, като за тази цел е необходимо детето да има непосредствени взаимоотношения с човешката група.

Детският празник създава единно културно-образователно пространство, което помага на формирането на ново поколение, интегрирано в съвременното социално общество, за формиране на личностни приоритети на средата. Именно там може да намери място формирането на екологосъобразното отношение на детето.

Във **втора глава** „Методология и организация на изследването” са включени два параграфа.

В **първия параграф** се разглежда модела за реализация на възпитателното пространство на празника за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца.

Теоретическите и методологическите основания на нашето изследване ни дадоха възможност да се разработи модел на възпитателното пространство на празника. Методът „моделиране“ е избран като метод за изследване на възпитателното пространство на празника с цел да се представят компонентите на изследвания феномен (празника) и техните взаимовръзки, съотношения и функции с развитието на екологосъобразните отношения на децата.

Моделът за възпитателното пространство на празника е изграден в съответствие с концепцията на Е. Янакиева за екологичното възпитание в предучилищна възраст и предполага: Формиране на познавателно-информационните детерминанти на екологосъобразното отношение към заобикалящия свят (получаване на факти, формиране на представи; Развитие на отношението на детето към себе си като носител на осъзнато, дейно и водещо начало във взаимодействията със заобикалящата среда; Формиране и развитие на умения за прилагане на екологическия подход; Формиране и развитие на сръчности; Формиране на интелектуални и практически умения; Формиране на умения за прогнозиране на екологическите последици.

С помощта на тази концепция е създаденият и апробиран модел за развитие на екологосъобразните отношения на децата (на 6-7 години) чрез възпитателното пространство на празника. В този модел екологосъобразното отношение е съзнателно, субектно отношение към заобикалящия свят, което разглеждаме преди всичко от позициите на проблема за смисъла, който има за детето усвояваната от него екологична информация във възпитателното пространство на празника, т.е. за да бъде тя основа на екологосъобразното отношение тя трябва да има „жизнен смисъл” за детето; екологическата информация от възпитателното пространство на празника дава възможност на детето „да прилага екологическия подход към възприемането на предметите и явленията от действителността (т.е. да ги разбира в зависимост от своето равнище на развитие на познавателните способности в единство с тяхната заобикаляща среда) и в съответствие с това да

регулира своето поведение”; детето във възпитателното пространство на празника да може да прогнозира събитията, което от своя страна влияе върху развитието на „мотивите и целеобразуването в контекста на различни житейски ситуации и избора на адекватно на тях поведение и за развитие на своята екологическа компетентност” (по Е.Янакиева).

Представеният модел схематично описва особената динамична структура, разкриваща връзките и състоянията на процеса за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7г. деца, като е определена последователността на етапите на това развитие съобразно с количествените и качествените изменения на личността на детето. Чрез него ние имаме възможност да илюстрираме цялостния процес на развитие на екологосъобразните отношения и възможните фази на корекция на възпитателното пространство до получаване на окончателния резултат – развити екологосъобразни отношения.

Чрез прилагане на екологичния подход в центъра на модела ние поставяме именно детето, което се развива от взаимно свързаните контексти (мини, мезо, екзо и макро – екосистеми) на празничното пространство, които го заобикалят и с които детето си взаимодейства пряко чрез връзката им с природната среда като среда, в чиито условия живее и битува празничното пространство. И за това по хоризонтала на модела са представени природната среда и в нея пространствата на празника от макро – празнично пространство до мини – празнично пространство като концентрични кръгове:

Природната среда – основата, на която се осъществява връзката празник – природа, от където се черпи природната информация като основен елемент на тази връзка. Природата като среда е многообразна, но ние се спираме на използването на празничното пространство като феномен, съдържащ природата за разкриване на връзката.

Макро – празнично пространство обхваща обичаите, обредите, традициите, общочовешката култура, националните и международните културни ценности, фолклора и народното творчество, природознанието и етнографията. Това пространство влияе върху всички останали пространства.

Екзо – празничното пространство е пространството на религиозно-обредните, международните, националните,

професионалните, екологичните, съвременните и спортните празници, които влияят съществено върху следващите пространства и битуват в това пространство със своето разнообразие и автентичност по своята природа.

Мезо – празничното пространство функционира като свързващо звено между личността, развиваща екологосъобразните си отношения и пространството на родовете, семейните и личните празници, които са важни за детето тъй като те обогатяват неговото развитие извън възпитателното пространство на празника в детската градина.

Мини-празнично пространство е възпитателното пространство на конкретния празник и включва целите, задачите и съдържанието на педагогическите технологии за развитие на екологосъобразните отношения на детето във възпитателния процес, целта на който е хармонизиране на отношенията на детето със заобикалящия го свят. Това пространство включва празниците в детската градина – религиозно-обредните (систематизирани по годишния природен цикъл), международни (Осми март, Международен ден на детето – 01.06., Световен ден на водата – 22.03., Седмицата на гората – първата цяла седмица на април, Световен ден на Земята – 22.04., Световен ден на околната среда – 05.06.) и лични (рожден ден, имен ден) празници.

Мини-пространството на празника дава възможност на детето да се включи непосредствено в празничното действие и да го оцени от гледна точка на последствията, чрез връзката на всеки отделен празник с природата. Всеки един празник от това пространство позволява конструирането на комплекс от възпитателни цели, които изграждат възпитателното пространство на празника. Те са различни за всеки празник и много често се допълват, защото природните символи (които са акцент в нашия експеримент и чрез тях се предава информационното съдържание на празника) в много празници се повтарят, но са разглеждани от позициите на празничното съдържание. Така например огънят присъства като символ в много празници и затова във всеки поотделно той носи различна екологична информация за детето (в Сирни Заговезни и Коледа този символ се разглежда като полза за човека, през „Седмицата на гората“ – като вредите причинени от огъня).

Мини-пространството (възпитателното пространство на празника) влияе пряко върху развитието на екологосъобразните отношения на детето и ако това пространство съответства на потребностите на 6-7г. дете, то развива екологосъобразните си отношения. Ако възпитателното пространство на празника не съдържа ценни за детето мотиви и потребности, то тогава ще е причина за недостатъчното развитие на екологосъобразните му отношения .

По вертикала моделът на възпитателното пространство на празника е представен като обърнат конус, който има определен алгоритъм на изграждане.

Реализирането на възпитателното пространство на празника започва с превръщането на външната (възпитателна) цел, във вътрешна за детето. Подходящата мотивация спомага определяне на потребностите на детето (от емоционални преживявания, от нагледно представена атрактивна информация) и за интериоризация на целта, приемането и като своя. Важно е в този контекст, детето да възприеме и конституира като свои общочовешките, социалните, природни и личностни еколого-ориентирани цели, които са в основата на развитието на екологосъобразните отношения и водят до екологосъобразна оценка, увереност в преодоляване на екологична опасност и необходимост за опазване на природата.

Чрез целта и мотива се поставя първия компонент на възпитателното пространство на празника – целево-мотивационен. Планирането е в основата на организационно-личностния компонент. Начинът или способът на действие определят изпълнителско-интелектуалния компонент, резултатът – ценностно-оценъчения компонент.

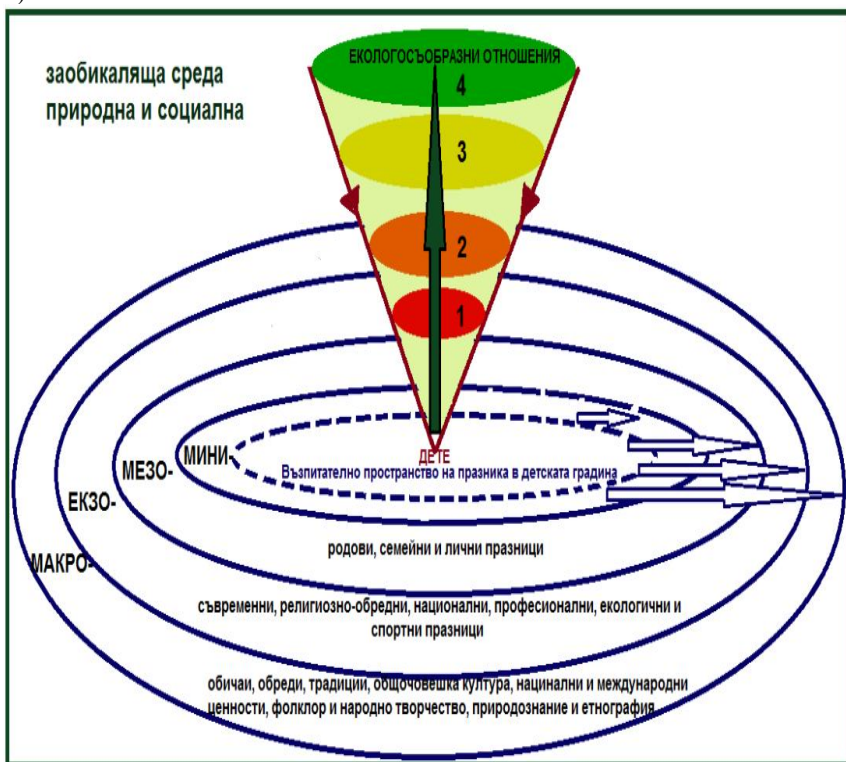
Целево-мотивационният компонент се отнася към желанията, намеренията и потребностите децата да реализират своите постъпки и действия за опазване на природната среда. Важна функция на педагога на този етап на дейността е определяне на целта чрез личностно-значими за детето, интериоризирани мотиви за екологосъобразна дейност.

Организационно-личностният компонент е свързан с овладяване на умения за прогностична дейност, за планиране на дейността и антиципация на планирания резултат .

Изпълнителско-интелектуалният компонент предполага избор на индивидуални и възприети в паметта ефективни начини за развитие на екологосъобразни отношения.

Ценностно-оценъчен компонент - съвкупност от емоционални процеси, сигнализиращи за ефективността или неефективността за развитие на екологосъобразни отношения, които са причина за изменение на поведението и постъпките на детето от 6-7 годишна възраст.

Овластяването му предполага умения за самоконтрол и елементарна оценка и самооценка (Фиг. № 1).

Фиг. № 1. Модел на възпитателното пространство на празника за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 г. деца

В съответствие с тази последователност на компонентите на дейността е и алгоритъмът за реализация на празника, описан във формиращия етап и онагледен схематично.

На фигура №1 е отразено възходящата реализация на компонентите на дейността: от външния мотив, създаден чрез мултимедийните презентации към оформянето на целта и вътрешната мотивация за реализация на празничното събитие (1), към планирането и подготовката за празничната дейност чрез графичното моделиране (2), към овладяването на начини на действие с помощта на дискусиите по повод на мултимедийните презентации (3) и към крайния резултат на емоционална удовлетвореност и способност за оценка и самооценка на случващото се. На този етап крайният ефект са именно развити екологосъобразни отношения и нагласи за поведение.

С низходяща стрелка е показано обратното отражение и въздействие на формираните екологосъобразни отношения върху реализацията на празничното пространство. Като ефекта на капка в съд с вода, това пространство образува разширяващи се концентрични кръгове, ирадирайки ефект в съседните мезо-, екзо- и макро-пространства, превръщайки се във все по-голяма зона на възпитателно пространство. Т.е. детето оказва влияние върху празничното пространство и извън детската градина, на база на нови отношения-ценностни ориентации, екологосъобразни нагласи за поведение. Именно в постъпките, в резултат на проявената активност на детето се реализират потребностите и мотивите, чрез трансфер на придобити поведенчески модели, формират се интереси и ценностно отношение, придобива се опит – т.е. развива се личността.

Основно средство за овладяване на екологичното поведение на детето е запознаването с поверията, легендите, историите и приказките свързани с празниците, където всички живи същества участват, страдат или се радват с човека. Така празничното пространство възпитава в детето нравствени и волеви качества – емпатия и отговорност, които обуславят неговия съзнателен избор за поведение в природата. Тези нови, заложи в детето представи, които са наследени от традицията на народа и се пренасят от поколение на поколение, могат да развият екологосъобразното му отношение като променят поведението на детето в природата. За да се достигнат такива резултати чрез

възпитателното пространство на празника ние предлагаме комплекс от педагогически ситуации, които да запознаят детето чрез примери и постъпки с „правилните” и „неправилни” възможни действия на човека в природата и по този начин да изградят екологичен опит и поведение.

Детето, за да развие екологосъобразни отношения чрез възпитателното пространство на празника, трябва да подчини своята дейност (чрез поведение и постъпки в това пространство) на потребността от рационалното ползване на природата и подобряване на обкръжаващата среда, като не допуска нейното разрушение и замърсяване. Необходимо то да овладява когнитивен опит за взаимодействие с природата като усвоява ценностни ориентири за нейната значимост и изгражда практически умения и навици за съхранението на благоприятните условия за развитие на природната среда.

Развитието на екологосъобразните отношения предполага формирането на осъзнато, правилно отношение към природните обекти и явления, както и запознаването на детето с екологични факти и формиране на представи за тях чрез възпитателното пространство на празника. Това пространство трябва да бъде такова, че в него детето да може да изведе екологически изводи или те да му се дадат наготово. Това ни изправя пред някои трудности, които се свеждат до това, че възпитателното пространство на празника трябва непринудено да го въвежда в света на празника чрез информация за него. В противен случай неговата възпитателна задача няма да бъде изпълнена, тъй като детето на 6-7 години всекидневно изпитва необходимост да удовлетворява потребността си от разширяването на собствената си база от информация за заобикалящия го свят.

За разлика от знанията, получени в педагогическата ситуация, информацията за природата, получена чрез възпитателното пространство на празника е мотивирана чрез емоционалното си съдържание и е определена и от интересите и индивидуалните възможности на децата. Така това пространство предоставя широки възможности за работа на педагога, но съобразно личностните предпочитания и възможности на децата.

Празничното възпитателно пространство, на база на годишния цикъл на празника, може да предостави разнообразна и систематизирана информация за природата и да бъде единно

ефективно средство за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца. То е мощен фактор за непряко въздействие и диапазонът на средствата му като митове, легенди, приказки и поверия е практически неизчерпаем. Нашето внимание е насочено към тези средства, които са достъпни за 6-7 годишното дете и могат да предизвикат екологосъобразни отношения чрез любопитството на детето и да го мотивират да ги развива.

Детето развива екологосъобразни нагласи към природата като овладява природните символи на празниците и умения за празнична дейност, като чрез тях се научава „да прилага алгоритъма на екологичния подход към действителността.

Локализирайки възпитателното пространство на празника в детската градина го превръщаме в централен конституиращ елемент на корелацията дете – празник – природа – заобикаляща среда (Фиг. № 2).

Разглеждайки тази корелация, трябва да отчетем факторите на околната среда за формирането на възпитателното пространство на празника, отразени на схемата като пресичащи се елипси.

Фиг. № 2. Корелация дете-празник-природа-заобикаляща среда

1. Културно-исторически опит, фиксиран в традициите и материалните ценности на предишните поколения:

- обредни ритуали, вярвания;
- фолклорни носии, етнографски символи;
- празнична обстановка: обредни храни, реквизит, обредни вещи, фолклорни атрибути и облекло като носии, кукерски маски, геги и т.н.;
- фолклорни танци и песни, благословии.

2. Социален свят:

- социални норми за поведение и взаимоотношения по време на празника;
- социален статус на поколенията при честване на празника;
- благословии, пожелания, наричания.

3. Природен свят:

- природни явления: вода, огън, мълния;
- обекти и елементи, част от които се използват като символи на отделните празници: цветя, бъдник, люлки и др.

Преплитането на тези фактори и общото им сечение оформя възпитателното пространство на празника (Фиг. № 2). Присъствието на природата в празничното пространство учи детето да прогнозира резултатите от дейността и по този начин да предвиди последиците от действията си. За това моделът за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца е необходимо да се разглежда на фона на взаимодействието с природната среда, с която детето влиза в съприкосновение и която е фактор, който интегрира възпитателното пространство чрез своята ценностна характеристика. Критерий за развити екологосъобразни отношения на детето се явява информацията за законите, практическите действия и постъпки, в основата на които е чувството за отговорност и любов към природата.

Възпитателното пространство на празника включва два аспекта: предаване на екологична информация и нейната трансформация в отношения (екологосъобразни). Екологичната информация получена чрез възпитателното пространство на празника е компонент в процеса на екологичното възпитание, а отношението – крайният продукт (развити екологосъобразни отношения).

Получената екологична информация чрез своето познавателно съдържание във възпитателното пространство на празника, където детето емоционално я съпреживява, е начало на неговото екологосъобразно поведение и отношение.

С оглед на тези аспекти: когнитивен и афективен, моделът за развитие на екологосъобразните отношения се реализира на основата на интелектуалното и емоционалното начало в екологичното възпитание. Той има за цел не само да развие екологосъобразни отношения у детето, но и да развие неговата личност като цяло (умения да сравнява и обобщава наблюдаваното в природата, да вижда природната красота, която го заобикаля, да установява взаимовръзките в заобикалящия го свят и емоционално да съпреживява).

Представеният модел за развитие на екологосъобразните отношения към себе си и света е насочен към формиране на екологосъобразно поведение и мислене у децата като съвкупност от реакции и действия за опазване на средата, в която живеят. Това поведение е част от възпитателния процес в детската градина, който може да е целенасочен чрез създаване на празничното възпитателно пространство като система от мероприятия, съпътстващи празниците в детската градина и разнообразните начини за тяхното провеждане.

Вторият параграф на втора глава съдържа методите за диагностика за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 г. деца чрез възпитателното пространство на празника.

За разработването на диагностичните тестове за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца във възпитателното пространство на празника ние си поставихме следните задачи:

1. Проучване и анализиране на литературните източници и издания в периодичния печат във връзка с прилагане диагностични методики отразяващи степента на развитие на екологосъобразните отношения и екологично съзнание;

2. Уточняване на проективните методики за изследване;

3. Уточняване на математико – статистическите методи за обработка на емпиричните данни.

Тестовите за диагностика на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца са модифицирани тестове и имат за цел да потвърдят или отхвърлят ефективността на изработения модел за развитие на екологосъобразни отношения чрез възпитателното пространство на празника. Те обобщават и анализират научните постановки относно екологосъобразните

отношения на децата в предучилищна възраст и механизмите за тяхното развитие.

Диагностиката на екологичните отношения е ориентирана не към резултата, а към процеса: от прогноза на диагностично ниво (ниско, средно, високо) както и на екологичните типове отношения (естетически, когнитивен, защитен и прагматически) – към диагностика на развитието на тези отношения.

Използваните в експерименталното изследване модификации на утвърдени диагностични процедури имат за цел да изследват нивото на развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца в различни по обем извадки и да установят резултатите след провеждане на педагогическия експеримент, свързан с развитие на тези отношения чрез възпитателното пространство на празника. Разработени са и диагностични оценъчни скали, с помощта на които се определят аспектите на развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 г. деца и се отразява постигнатото ниво в развитието им.

Скалите съдържат и основните етапи на развитие на екологосъобразните отношения и особеностите на техните прояви, наблюдавани във възпитателното празнично пространство. Така възпитателното пространство на празника е представено като възможност за развитие на екологосъобразни отношения.

Оценъчните скали са комбинирани с числова и вербална характеристика на определените етапи на развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца. Тяхната оценка съдържа твърдения относно развитието на екологосъобразните отношения, изразени чрез различни степени – първа група (естетически, когнитивен, защитен и прагматически тип) и втора група (висока, средна и ниска степен), чрез които се събират количествени данни, служещи за сравнение и изводи.

Проведеното изследване и систематизирането и обобщаването на резултатите от него, позволиха да се отбележат важни моменти от тяхното прилагане:

-Оценъчните скали отразяват степента на развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 г. деца и влиянието им върху цялото развитие на детето от предучилищна възраст;

-Оценъчните скали дават възможност да се направи количествена и качествена оценка на екологосъобразните отношения и да се направят изводи и прогнози;

-Данните от изследванията могат да се подложат на допълнителна обработка с математико-статистически методи и да се открият средни стойности.

Съвкупността от отношения, съдържащи се във възпитателното пространство на празника са факт, който е в основата за преосмисляне и преоценка на тези отношения като база за развитие на екологосъобразни отношения. Ето защо чрез анализ на връзката природа – възпитателно пространство на празника – дете, могат да се определят значимите единици за изследване на развитието на екологосъобразните отношения чрез възпитателното пространство на празника. Чрез модифицираните методики, изброени по-долу, се определят екологосъобразните отношения на детето към даден природен обект от определена гледна точка, при която произлиза неговото възприятие и се формира субективно отношение към него:

- „ЕЗОП” - „Вербална асоциативна методика” (по В. Ясвин).

Научноизследователска цел: да се диагностицира равнището на четири типа екологосъобразно отношение към природата: „естетически” тип – детето възприема природата като обект на красота; „когнитивен” тип – като обект на изучаване и получаване на знания; „защитен” тип – като обект на защита – т.е. детето възприема природата като равностоеен обект, който има права и „прагматически” тип като обект на ползи. („ЕЗОП” – „емоция”, „знания”, „опазване”, „полза”)

- „Какво да избира?” (по Е. Янакиева) – първа задача.

Научноизследователска цел: да се диагностицира равнището на развитие на субектното екологосъобразно отношение към своето вътрешно пространство (телесно и духовно) и към природата.

- „Какво да избира?” (по Е. Янакиева) – втора задача.

Научно-изследователска цел: да се диагностицира равнището на развитие на субектното отношение към подбора и съчетанието на храните.

- „Лица” (по Р. Чумичева).

Научно-изследователска цел: да се диагностицира равнището на екологосъобразните отношения към явленията и обектите на природата (екологосъобразно отношение към природната среда) и към своите собствени чувства.

- „Природен кът” (по Н. Черноиванова).

Научно-изследователска цел: да се диагностицира равнището на развитие на отношения към явленията и обектите на природата (степената на развитие на екологосъобразно отношение към природната среда) и към своите собствени чувства.

- „Алтернатива” (по В. Ясвин).

Научно-изследователска цел: да се диагностицира равнището на екологосъобразните отношения към явленията и обектите на природата (екологосъобразно отношение към природната среда) и към своите собствени чувства.

- „Аз съм част от природата” (по И. Куликовская) – първа, втора и трета задача.

Научноизследователска цел: да се диагностицира равнището на развитие представите на детето за взаимовръзките му с природата (екологосъобразно отношение към екосистемите).

- „Универсален компютър” (по И. Куликовская).

Научно-изследователска цел: да се диагностицират индивидуалните особености на екологичния светоглед на детето.

Нивата в оценъчните скали се характеризират като единство на емоционални, когнитивни и поведенчески компоненти:

-Емоционалният компонент включва системата от чувства и отношения свързани със съответния обект или събитие;

-Когнитивният е съставен от съждения и убеждения, които са в основата на отношения към природните обекти;

-Поведенческият – е предразположеност към положителните или отрицателните действия в отношенията към природните обекти.

Използването на проективни методики по време на изследването осигури възможността да се преосмисли диагностичната функция на възпитателното пространство на празника и въз основа на проективния подход се стигна до обобщението, че чрез възпитателното пространство на празника могат да се развият екологосъобразни отношения, защото проективните методи дават възможност за по-дълбоко „вглеждане“ в ценностните ориентации на изследваните лица, в техните съждения, в по-дълбоко лежащия смисъл и значение на определено изказване, действие, постъпка. (по Г. Бижков)

В трета глава се анализират и обобщават резултатите от прилагането на модела на възпитателното пространство на празника.

Първият параграф разкрива организацията и методиката на

изследването, което съдържа три етапа:

Първи етап: Входно – диагностичен – (констатиращ етап): апробиране на проективните методики за изследване.

Втори етап: Съдържателно – технологичен – (формиращ етап) от януари 2013 – до януари 2014 година (проведен в ЦДГ №10 „Мак” и ЦДГ №3 „Детелини”- гр. Благоевград) и снемане на данни за ефекта от прилагане на модифицираните проективни методики: „Вербална асоциативна методика” (по В. Ясвин), „Какво да избира?” (по Е. Янакиева) – първа задача и „Какво да избира?” (по Е. Янакиева) – втора задача, „Лица” (по Р. Чумичева), „Природен кът” (по Н.Черноиванова), „Алтернатива” (по В. Ясвин), „Аз съм част от природата” (първа, втора и трета задача) и „Универсален компютър” (по И. Куликовская).

Трети етап: 2014г. – 2015г. – обработка на емпиричния материал и оформяне на дисертационния труд.

Контингент: Участници в експеримента са 58 деца на 6-7 годишна възраст разпределени в една контролна и една експериментална група. Модифицираните диагностични методики използвахме както преди провеждането на педагогическия експеримент с експерименталната и контролната група, така и в края на експеримента след прилагане на експерименталния модел.

Вторият параграф обхваща резултатите от прилагането на модела за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 год. деца във възпитателното пространство на празника.

В съдържателен план сравнителното изследване върху резултатите от приложените модифицирани диагностични методики е подчинено на следните показатели и критерии:

Първи показател: Тип на определено доминиращо отношение към природата и равнището на развитие на субектното екологосъобразно отношение към своето вътрешно пространство (телесно и духовно), проявявано във възпитателното пространство на празника – естетически тип,

когнитивен тип, защитен тип, прагматически тип. За оценка по този показател е проведено констатиращо измерване в експерименталната и контролната група с диагностичните методики: „ЕЗОП” и „Какво да избира?” – първа задача, използвайки скалата за оценка на типа отношение към природата, отразяващ степента на развитие на екологосъобразните отношения – от нулева, прагматична до висока, защитна.

Втори показател: Ниво на равнището на развитие на субектното екологосъобразно отношение към – подбора и съчетанието на храните, към своето вътрешно пространство и към другите хора, екологосъобразно отношение към екосистемите, екологосъобразно отношение към природната среда, проявявани във възпитателното пространство на празника – ниско, средно и високо. За оценка по този показател е проведено констатиращо измерване в експерименталната и контролната група с диагностичните методики: „Какво да избира?” – втора задача, „Лица”, „Природен кът”, „Алтернатива”, „Аз съм част от природата” – първа, втора и трета задача и „Универсален компютър”.

Резултатите от констатиращия етап показаха, че децата имат предимно съзерцателно отношение към природата. Преобладава естетическия тип екологосъобразно отношение към природата. Малко от децата знаят за ползата от природата, какви грижи се полагат за растенията и животните. Не знаят за грижата на човека за гората. Повърхностни са представите им за опазване на околната среда и мястото на децата в тази дейност. Добре диференцират понятията растения и животни, но по-добре разказват за животните, отколкото за растенията, за начина и условията им за развитие. Не е изяснена връзката между флората и фауната и значението на човека за опазване на равновесието в природата.

Получените резултати показват, че екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца се определят като слаба съвкупност от познавателна

информация, която не довежда развитието им до етап, в който да регулира поведението на детето и избора му на адекватно поведение.

Цел на формирания етап е разработването и прилагането на модел за повишаване на степента на развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца във възпитателното пространство на празника.

Конкретните задачи на формирания етап на изследването са:

1. Разработване на инструментариум за обогатяване на общата познавателна и емоционална култура и преживявания на децата от експерименталната група:

- мултимедийни презентации и филми, свързани с информация за празничните знаци и символи като непосредствена връзка между празничното пространство и природата в него;
- табла и природни календари, свързани с обредната празничност;
- настолни дидактични, интерактивно-комуникативни (Information games) и подвижни игри за затвърдяване и трансфер на постъпващата системна информация;
- средства на художествената литература и фолклора: стихотворения, гатанки, пословици, наричания, легенди;
- средства на музикалния фолклор: песни и танци.

2. Подбор на подходящи дейности и разработване на система от ситуации за обогатяване на празничното пространство и реализация на възпитателните му функции:

- възприемане на научна и художествена информация, свързана с празничната действителност (разглеждане на енциклопедии, интерпретация на притчи, легенди, народни приказки, предания, пословици, поговорки и др.);
- възстановка и изложби на празнична обредност чрез изложби етнографски кътове (черги, миндери, софра, губери, облекло, съдове и предмети от бита на българина);

- приготвяне на обредна храна (козунаци, хляб-кукла, великденски яйца, при което децата са непосредствени субекти в празничното пространство;
 - ролеви етюди и импровизации на елементи от мултимедийните презентации и художествени произведения.
3. Аprobация на разработения комплекс от дейности във възпитателното пространство на празника.

Създадената програма за организация на празничното пространство предполага наситено образователно съдържание, съответстващо на познавателните интереси на децата. Изхождайки от принципа за интегративност и хармоничност, тя предвижда широко взаимодействие на децата от ЕГ с различни сфери на културата: с театралното изкуство и музиката, с детската литература и фолклор, с родния език, фолклорните игри и танци.

При разработване на комплекса от дейности, включващи: игри, разходки и екскурзии сред природата, реализация на разработените с помощта на децата сценарии за провеждане на празниците, поставихме акцент върху изготвяне на мултимедийни презентации и филми, включени във възпитателното пространство на празника. Мултимедийните презентации (част, от които са представени в приложението) задават необходимите шаблони на поведение, които чрез игровата възстановка се автоматизират и превръщат в устойчиви стереотипи на поведение. Това проиграване е методологичната основа за преодоляване на несъвпадението и дори противоречието между игрово и реално поведение.

На база на интегративния подход, предполагащ взаимовръзка на визуалната и словесната информация с музикалната, изобразителната и игровата дейност, организирахме и самостоятелната празнична дейност на децата.

Разработеният от нас алгоритъм на възпитателното пространство на празника се реализира в няколко етапа:

Подготвителен етап:

- възприемане на научна и художествена информация, свързана с празничната действителност (разглеждане на енциклопедии, интерпретация на притчи, легенди, народни приказки, предания, пословици, поговорки и др.);
- възстановка и изложби на празнична обредност чрез изложби етнографски кътове (черги, миндери, софра, губери, облекло, съдове и предмети от бита на българина);
- разговори и дискусии върху съдържанието на празника, разходки, екскурзии и игри сред природата;
- представяне на мултимедиен филм, съдържащ символите, знаците, легендите, песните и танците за съответния празник;
- ролеви етюди по повод на получената информация;
- подготовка на сценария на празника (символно моделиране).

Етап на реализация на празника:

- графическо моделиране и обсъждане на сценария на празника;
- творческо пресъздаване на сценария;
- празнично действие в двупланова обстановка: детска градина и сред природата.

Етап на рефлексивно последствие на празника и изграждане на позитивно, екологосъобразно отношение към природата:

- емоционално преживяване на представите и обсъждане на конкретните впечатления на всички участници в празничната дейност;
- комуникативно-действени игри и игри за стимулиране на емоционално-сетивната сфера;
- извеждане на взаимовръзки на природните символи от отминалия празник и модели на поведение в природата.

Етапността на предложения модел е съобразена с фазовата структура на човешката дейност. Овладяването на празничното пространство разглеждаме като собствена дейност на детето-субект, затова следваме структурните етапи (по А. Леонтиев): целеобразуване, организация, изпълнителска дейност (реализация), самоконтрол:

Етапи	Вид и съдържание на детската дейност	Функции
1. Изграждане на ориентировъчната основа за реализация на празничното пространство. Създаване на мотивация за участие.	Запознаване с празника, като модел на житейско събитие, с неговата история, символи, песни, танци, стихотворения и наричания, ритуали, обичаи, украса.	Развитие на познавателния интерес, познавателна активност и желание за пресъздаване и участие. Развитие на ценностно отношение към празника.
2. Планиране и организация.	Създаване и символно пресъздаване на сценария на празника, подготовка на реквизит и атрибути, изучаване на песни, наричания, танци, организиране на изложби с продукти от детската дейност.	Обогатяване на художествено-творческата дейност, развитие на когнитивно-мисловната сфера. Развитие на ценностно отношение към празника, себе си и групата.
3. Реализация на празничното пространство.	Участие на детето в съвместната празнична дейност: екскурзии за провеждане на празника на открито, театрализирани игри, наричания, песни, танци.	Създаване на празнично настроение, като основа за изграждане на екологосъобразно отношение към природата, себе си и другите.
4.Етап на рефлексивно последствие на празника.	Участие в съвместни дискусии, разговори за преживяното, комуникативно-действени игри.	Изграждане на позитивно, екологосъобразно отношение към природата.

Табл. №1. Алгоритъм за развитие на екологосъобразните отношения във възпитателното пространство на празника

На подготовителния етап работата е фокусирана върху натрупване на значима и интригуваща информация за празниците, с цел – естествена мотивация за изпълнителски

действия по реализацията им.

Това се реализира чрез възприемане на научна и художествена информация, свързана с празничната действителност (разглеждане на енциклопедии, интерпретация на притчи, легенди, народни приказки, предания, пословици, поговорки и др.)

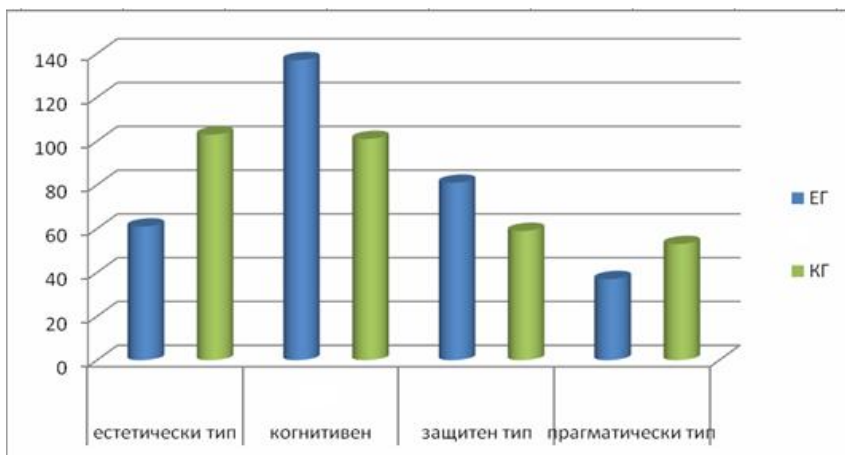
В поредица от дискусии и обсъждане на казуси с варианти на избор, децата разсъждават върху чуждото и собственото поведение, мотивирайки избора начин за реагиране в определена ситуация. Разиграването на подобни сценки, а също и прилагането на усвоеното по време на екскурзиите в природата е най-удачният способ за автоматизиране на възприетите образци на екологосъобразно поведение, и непосредствен трансфер на моделите на поведение в собствения поведенчески репертоар.

Затова в реализацията на възпитателното пространство на празника определяща роля играе управлението на рефлексията – „подбуждане към самоанализ”, осъзнаване на отговорностите за своите разсъждения и постъпки. Управлението на рефлексията не е манипулация върху детето, а предлага друг път за решение.

Целта на контролния етап на изследването е: Да се провери ефективността на разработения комплекс от мероприятия във възпитателното пространство на празника за повишаване на нивото на развити екологосъобразни отношения на 6-7 годишните деца във възпитателното пространство на празника.

За определяне на ефективността на разработения комплекс от мероприятия ние използвахме същия диагностичен материал, който приложихме и в констатиращия етап. Резултатите от контролния етап са представени в таблици и диаграми.

По първата методика „ЕЗОП” се получиха следните резултати при обследваните деца от двете групи – в проценти това е отразено в хистограма №1.

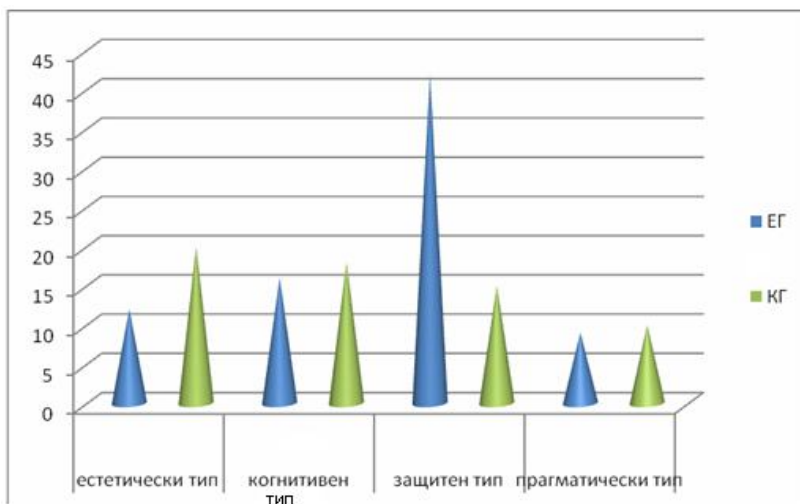
Хистограма №1

Анализът на резултатите показва, че стойностите на ЕГ са завишени в сравнение с констатиращия етап най-вече в отговорите, демонстриращи когнитивен тип екологосъобразни отношения, а също и тези от защитен тип.

За разлика от ЕГ отговорите на децата от КГ са сходни с входното ниво, при което преобладава естетическия тип отношение – природните обекти се оценяват само като красиви, приятни за гледане, но не се проявява желание за опознаване или опазване.

Данните от прилагането на втората диагностична методика „Какво да избира” също показват чувствителен ръст в степента на развитие на екологосъобразност в отношенията към природата у децата в ЕГ. Преобладаващата част от отговорите критериално бяха отнесени към защитен тип екологосъобразни отношения.

Следната хистограма онагледява графично процентните съотношения.

Хистограма №2

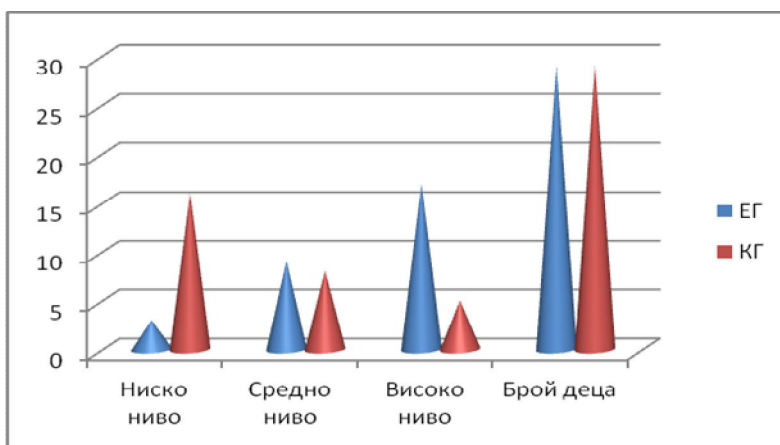
Децата от ЕГ манифестираха екологосъобразни действия и постъпки си както при избора на картинка, (оставяйки неоткъснати цветята в полята, за да могат пчелите да събират мед от тях), така и в следващата част на методиката, където не избираха играта в замърсеното пространство, (както продължи да бъде изборът на КГ), а имаше предложения като: „Ще изчистя полянката. Ще повикам помощ, за да се почисти там. Ще се махна от там, защото е много мръсно и ще се заразя и изцапам.”

Отговорите за втората картинка на децата от ЕГ съществено се различават от децата от КГ, където отново преобладава оценката им като естетически тип екологосъобразни отношения. Отговорите им на този етап (ЕГ) са по-пълни и екологически мотивирани, което ги определя като преобладаващ „защитен тип“ на екологосъобразни отношения.

Следващата задача от методика „Какво да избира?“ показва отношението на децата от двете групи към храните и празниците в нашата култура.

Стойностите на КГ са подобни на стойностите от констатиращия етап на изследването. Доминира ниско ниво на екологосъобразност на отношенията за разлика от ЕГ, където промяната е в стойностите на високото ниво на екологосъобразни отношения.

При децата от ЕГ предпочитанията са свързани със съзнателен избор на полезна, здравословна храна. Те успяха да открият почти всички храни, които не ни служат за храна и в това число и дъвката, която беше предпочитана преди това (Хистограма № 3):

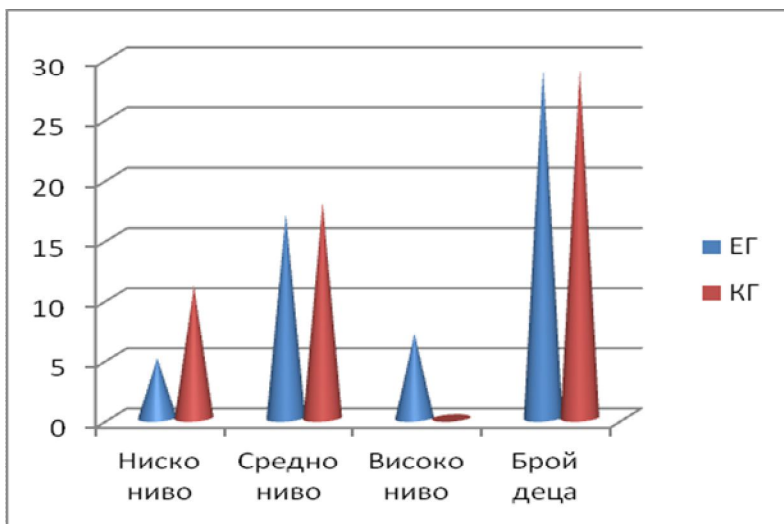

Хистограма №3

При избора на любим празник децата от ЕГ отбелязваха и празници като Коледа, Великден, Еньовден. Предпочитанията са за повече от едни любим празник като менюто за празничната трапеза съответства точно на изискванията на празника.

Резултатите показват промяна от ниско и средно ниво към високо ниво на екологосъобразност на отношенията.

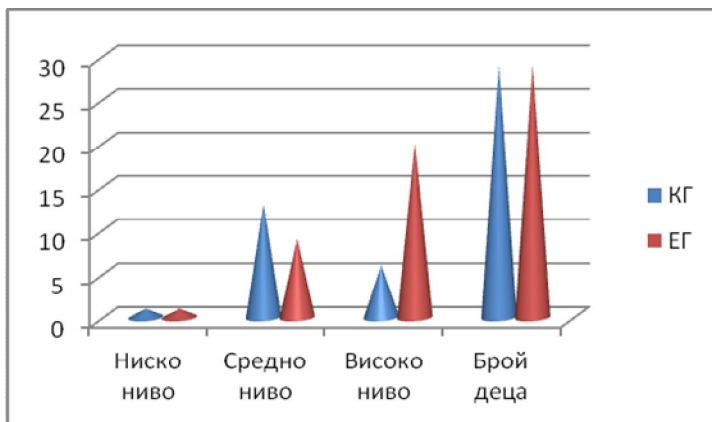
В следващата таблица са онагледени количествено резултатите на КГ и ЕГ от проверка на контролен етап по третата диагностична методика „Лица” (Хистограма № 4):

Хистограма №4

Наблюдава се развитие на екологосъобразните отношения към средно и високо ниво след провеждане на формирация етап на изследването. Това се дължи на целенасоченото педагогическо взаимодействие във възпитателното пространство на празника, свързано с конкретните екологични проблеми, изобразени на картинките от диагностичния инструментариум.

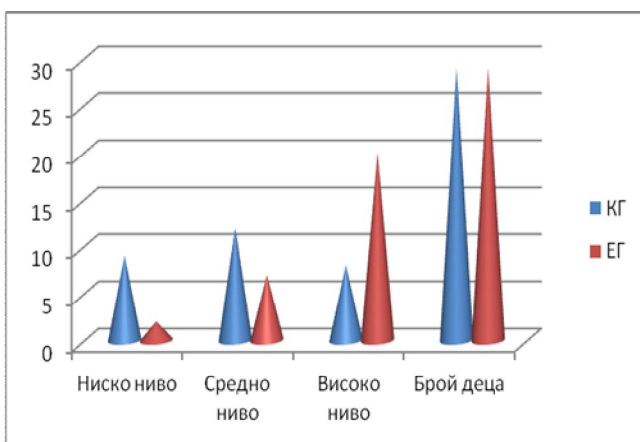
Резултатите на КГ и ЕГ от измерването на степента на екологосъобразност на отношенията към природата на контролен етап по диагностична методика „Природен кът” са отразени в хистограма №5.

Хистограма №5

Изборът на природен обект от природния кът за ЕГ е коренно различен след проведения формиращ етап. Децата от ЕГ, за разлика от децата в КГ избираха и веднага разказваха какво знаят за избрания обект.

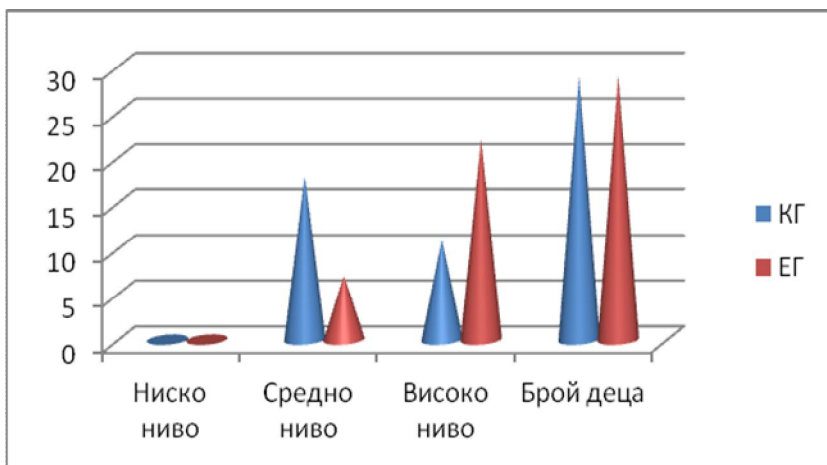
При провеждането на шестата методика „Алтернатива” се получиха интересни резултати (Хистограма № 6):

Хистограма №6

Почти 3 пъти повече деца попадат с отговорите си в високо ниво на екологосъобразност на отношенията при ЕГ, за разлика от КГ. В избора на отговор и тук децата разказаха случки сред природата, но вече повлияни от проведенния формиращ експеримент.

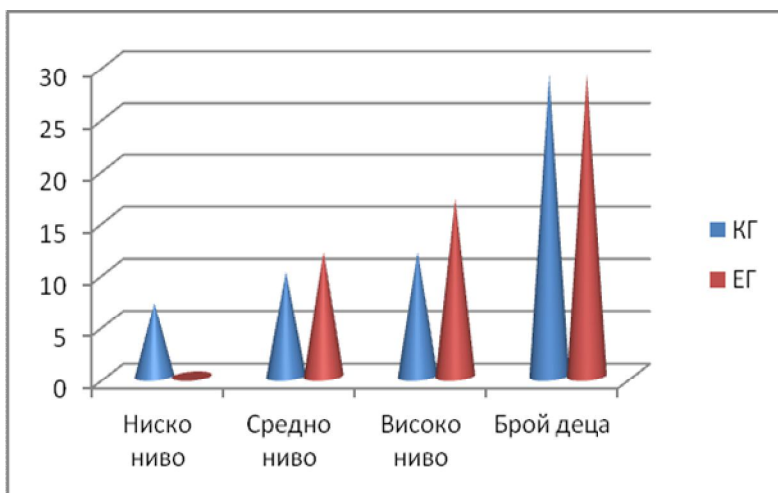
Резултатите по първа задача от седмата диагностична методика „Аз съм част от природата” показват ефективността от приложениия експериментален модел в ЕГ (Хистограма № 7):

Хистограма №7

Наблюдава се увеличаване на броя на децата от ЕГ във високо ниво на развитие на екологосъобразните отношения. Децата от ЕГ имат адекватна представа за това, какво е красиво и какво е грозно място сред природата, и веднага с желание започнаха да рисуват, а впоследствие разказваха подробно за нарисуваното.

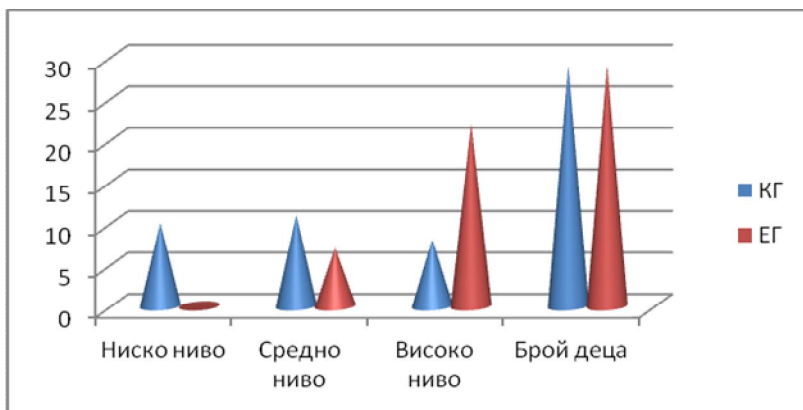
По втората задача от същата методика резултатите на децата от ЕГ са много по-добри в количествен и категориален аспект (Хистограма № 8):

Хистограма №8

Присъствието на животинския и растителния свят в рисунките на децата, както и точното определяне на „адреса” им в природния свят променят доминиращите резултати на средно и високо нива на екологосъобразните отношения на децата и в двете групи ЕГ и КГ, но при ЕГ рисунките се обясняваха и много деца посочиха човека като основен причинител на всичко това, което е лошо и грозно в природата.

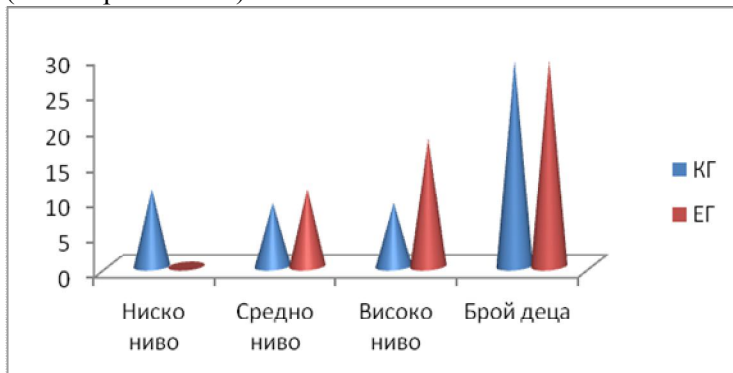
По следващата-трета диагностична задача от методиката „Аз съм част от природата” отново се наблюдават съществени различия в броя на децата разпределени в различните нива на развитие на степента на екологосъобразност на отношенията (Хистограма № 9):

Хистограма №9

След проведения формиращ етап резултатите на експерименталната група са чувствително променени. Фактът, че е увеличен броят на децата (18), отнесени към високо ниво на екологосъобразни отношения, според нас се дължи на приложения технологичен модел на организация на празничното пространство с ЕГ.

Последната методика отново предизвиква известни затруднения у децата от двете групи. Но различията в разпределенията по нива показват по-висока степен на развитие на екологосъобразните отношения в ЕГ (Хистограма № 10):

Хистограма №10

При въпросите на децата от ЕГ се наблюдава по-голям интерес за местообитанието и „адреса“ на животинския свят. Вследствие на обогатената си информация за природата и засиления познавателен интерес, те задаваха смислени въпроси по глобални теми от природните науки.

ИЗВОДИ

Анализът на психологическите и педагогическите разработки показва недостатъчната разработеност на проблема за възпитателното пространство на празника. В психолого-педагогическите изследвания са определени някои от компонентите на това пространство, оказващи се важни за формиране на етно-културни и естетически ценности, за формиране на социално-нравствената и емоционалната сфера. Развитието на екологосъобразни отношения на детето към себе си и света чрез възпитателното пространство на празника, обаче, не е било предмет на специално изследване.

Опирайки се на личностно-ориентирания подход при структуриране на съдържанието и модела за организация на възпитателното пространство на празника и прилагайки го като основа за развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца, ние разработихме и апробирахме система от взаимосвързани в концептуално единство елементи и ситуации с екологическо съдържание.

Анализът на получените в хода на изследването резултати, показва, че разработеният комплекс от мероприятия за повишаване на нивото на развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца във възпитателното пространство на празника е достатъчно ефективен. Нивото на развитие на екологосъобразните отношения на 6-7 годишните деца в експерименталната група се оказа по-високо от нивото им в контролната група. Те издигнаха нивото на общата си култура, на база на личностно-значими преживявания от празниците, а също и нивото на системно-знаково мислене, чрез техните символи, композиционни особености, научиха се да изразяват своето ценностно отношение към персонажите на празника, себе си и един към друг.

В хода на експеримента се потвърди хипотезата, че развитието на екологосъобразните отношения във възпитателното пространство на празника се осъществява най-ефективно при спазването на следните педагогически условия:

- положителен емоционален фон на екологосъобразните отношения, стимулиращ проявите на субектност в активността на детето като следствие на равноправното участие (съ-битие) на възрастния и детето и на свободната празнична инициативност;
- разнообразие от дейности, изискващи субектни прояви и развиващи екологосъобразните отношения на детето, където то като субект да има възможност да инициира, да преживява, да разбира и приема.

Получените в хода на експерименталното изследване данни позволиха да се направят следните изводи:

1. Развитите екологосъобразни отношения в празничното пространство се проявяват в съвкупност от характеристики: познавателна и творческа субектна активност, проявяваща се в стремеж към съвместна празнична и екологосъобразна дейност, в ценностно отношение към себе си, другите хора, природата, явленията на културата.

2. Пространствено-предметната културно-личностна среда, наситена с мултимодална информация: визуални и музикално-пластични образи, атрибути, знаци и символи на празника, осигурява необходимата когнитивна и емоционална база, способства поетапното планиране и графично моделиране на празника от самите деца-субекти на собствената празнична дейност, съавтори на общото възпитателно пространство.

3. Познавателната активност, изразена в желание за пренасяне на усвоените отношения и модели на поведение от детската градина в семейството, и общността, показват обратното отражение и въздействие на формираните екологосъобразни отношения върху реализацията на празничното пространство. Като ефекта на капка в съд с вода, това пространство образува разширяващи се концентрични кръгове, ирадирайки ефект в съседните мезо, екзо и макро-пространства, превръщайки се във все по-голяма зона на възпитателно пространство. Т.е. детето оказва влияние върху празничното пространство и извън детската

градина, на база на нови отношения-ценностни ориентации, екологосъобразни нагласи за поведение.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Теоретико-методологически приноси:

1. За пръв път се изследват в теоретичен и приложен план същността, функциите и организацията на празничното пространство за формиране на рефлексивност и екологосъобразност в отношенията и поведението на децата от предучилищна възраст.
2. Получено е актуално знание за понятието „екологосъобразно отношение” и спецификата му в периода на предучилищната възраст.
3. Разработен е теоретичен модел за изграждане на екологосъобразни отношения при реализация на празничното пространство.

Научно-приложни приноси:

1. Апробирани са подходящи методи за диагностика на екологосъобразните отношения към себе си и заобикалящия свят, които е желателно да намерят практическа приложимост в практиката на предучилищното възпитание.
2. Представени са приложни аспекти на реализация на апробирания технологичен модел за формиране на екологосъобразност в отношенията и поведението на малките, включително и използваните мултимедийни презентации.

Интердисциплинният характер на настоящото изследване позволява то да може да се използва в образователната и практическата дейност на преподаватели, научни работници и детски учители и други, и да служи като основа за провеждане на бъдещи научни изследвания.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Здравкова, И. Интегразивните функции на празника в педагогическия процес на детската градина. сб. Съвременни тенденции в предучилищното възпитание. Сандански, 2012, стр. 127-130.
2. Здравкова, И. Празникът като еко възпитателно пространство в детската градина. Доклади от научна конференция с международно участие. Детската градина и семейството – традиции, ценности, иновации. Бургас, 2011, стр. 326-331.
3. Здравкова, И. Творческата дейност на ребенка дошколното възраст в воспитателното пространство празника.ж. Развитие творческих способностей детей и молодежи в образовательном пространстве. Белгород, 2012, стр. 57-60.
4. Здравкова, И. Творческая деятельность ребенка дошкольного возраста в воспитательном пространстве праздника.сп. „Новые педагогические технологии”. Москва, 2012, стр.27-29.
5. Zdravkova, I. Integrative functions of the holiday in the educational process in kindergarten. Journal of International Scientific Publications: Language, Individual & Society, Volume 6, Part 1. ISSN 1313-2547, p. 119-129. Published at: <http://www.scientific-publications.net>.
6. Zdravkova, I. Kindergarten holiday as an eco-educative space. Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives, Volume 9, Part 1. ISSN 1313-2571, p. 212-218. Published at: <http://www.science-journals.eu>.
7. Zdravkova, I. Methodological interpretation of the development of ecological children relationships in pre-school age. Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives, Volume 9, Part 1. ISSN 1313-2571, p. 317-323. Published at: <http://www.science-journals.eu>.
8. Zdravkova, I. Model for the Creation of an Ecological Passport of a Kindergarten (United Nursery School №4 „1st June” Blagoevgrad). Section „Biology” – Union of Scientists in Bulgaria. Institute of Biodiversity and Ecosystem Research – Bulgarian Academy of Sciences. Seminar of Ecology-2012. Proceedings and Abstracts. Sofia, 2012, p. 203-217.
9. Zdravkova, I. Tests for diagnostics of ecological of the 6-7-year old children. Journal of International Scientific Publications: Ecology &

Safety, Volume 7, Part 2. ISSN1313-2563, p. 41-62. Publishedat:
<http://www.scientific-publications.net>.